

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.8.10>

SPECYFIKA ZACHOWANIA TRADYCJI KARNAWAŁU BUKOWIŃSKIEGO NA MATERIALE FESTIWALU „MALANKA-FEST”

Yaroslav Osypenko

aspirant Katedry Ukrainistyki Muzycznej

i Sztuki Ludowo-Instrumentalnej

Dydaktyczno-Naukowego Instytutu Sztuki

Podkarpackiego Narodowego Uniwersytetu imienia Wasyla Stefanyka (Iwano-Frankiwsk, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-8207-4852

osipenko555@gmail.com

Adnotacja: Artykuł ujawnił przestrzeń festiwalową jako wskaźnik rozwoju życia artystycznego Bukowiny. Przeanalizowano historię powstania i funkcjonowania Międzynarodowego Festiwalu Folklorystyczno-Etnograficznego pt. „Malanka Fest” w kontekście kulturowo-artystycznym. Metodologia badań naukowych opiera się na metodologicznych podstawach analizy zjawisk kulturowych i artystycznych. Zastosowano podejście teoretyczne, które pozwoliło ujawnić kwestie specyfiki obchodów festiwalu Malanki w obwodzie czerniowieckim na podstawie materiału źródłowo-naukowego i osobistych obserwacji. Okazało się, że zjawisko pereberii Bukowiny ma dynamikę rozwoju dzięki bezinteresownej pracy uczestników festiwalu i wsparciu mieszkańców regionu, którzy chronią, szanują i godnie prezentują ukraińskie tradycje. Udowodniono, że Międzynarodowy Festiwal „Malanka Fest” przyczynia się do odrodzenia i zachowania starożytnych tradycji malankowania na Bukowinie.

Słowa kluczowe: kultura, ruch festiwalowy, Bukowina, zespoły artystyczne, performance, Malanka, etnofestiwal, obwód czerniowiecki.

THE SPECIFICS OF PRESERVING THE TRADITIONS OF THE BUKOVINIAN CARNIVAL ON THE MATERIAL OF THE MALANKA FEST FESTIVAL

Yaroslav Osypenko

Postgraduate Student at the Department of Musical Ukrainian Studies

and Folk Instrumental Music Art Educational and Scientific Institute

of Arts of Vasil Stefanyk Precarpathian National University

(Ivano-Frankivsk, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-8207-4852

osipenko555@gmail.com

Abstract: The article reveals the festival space as an indicator of the development of artistic life in Bukovyna. The history of the emergence and functioning of the international folklore and ethnographic festival called “Malanka Fest” in the cultural and artistic context is analyzed. The methodology of the research is based on the methodological principles of analysis of cultural and artistic phenomena. A theoretical approach was applied, which made it possible to reveal the specifics of the celebration of the Malanka festival in the Chernivtsi region on the basis of source material and personal observations. It is found that the phenomenon of Bukovyna's Pereberia has a dynamic development due to the dedicated work of the festival participants and the support of local residents of the region who protect, honor and adequately present Ukrainian traditions. It is proved that holding the international festival “Malanka Fest” contributes to the revival and preservation of the ancient traditions of malanka in Bukovyna.

Key words: culture, festival movement, Bukovyna, art groups, performance, Malanka, ethnic festival, Chernivtsi region.

СПЕЦИФІКА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ БУКОВИНСЬКОГО КАРНАВАЛУ НА МАТЕРІАЛІ ФЕСТИВАЛЮ «МАЛАНКА-ФЕСТ»

Ярослав Осипенко

аспірант кафедри музичної україністики

та народно-інструментального мистецтва

Навчально-наукового Інституту мистецтв

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

(Івано-Франківськ, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-8207-4852

osipenko555@gmail.com

Анотація: У статті розкрито фестивальний простір як показник розвитку мистецького життя Буковини. Проаналізовано історію виникнення та функціонування міжнародного фольклорно-етнографічного фестивалю під назвою «Маланка Фест» у культурно-мистецькому контексті. Методологія наукового дослідження ґрунтується на методологічних засадах аналізу культурно-мистецьких явищ. Застосовано теоретичний підхід, що дав змогу розкрити питання специфіки святкування фестивалю Маланки у Чернівецькій області на основі джерелознавчого матеріалу та особистих спостережень. З'ясовано, що феномен переберії Буковини має динаміку розвитку завдяки самовідданій праці учасників фестивалю та підтримці місцевих мешканців регіону, які оберігають, шанують та гідно презентують українські традиції. Доведено, що проведення міжнародного фестивалю «Маланка Фест» сприяє відродженню та збереженню давніх традицій маланкування на Буковині.

Ключові слова: культура, фестивальний рух, Буковина, мистецькі колективи, виконавство, Маланка, етнофестиваль, Чернівецька область.

Актуальність теми дослідження. Фестивальний рух – явище, яке почало розвиватись на теренах України в перші роки її незалежності. Проведення фестивалів стає чинником залучення міста як повноцінного культурного суб'єкта до світового культурного простору, а різноманітні фестивалі набувають значення обов'язкового «атрибуту культурного центру» (Литовка 2013: 111). Для будь-якого свята спільною рисою є атмосфера духу свободи, яку створюють організатори, учасники та глядачі. Популяризація фестивалів дає можливість людям зануритися в культурне середовище того чи іншого етнорегіону (Фабрика-Процька, Осипенко 2021: 4).

Стрімкий розвиток фестивального руху у сучасному культурному просторі України допомагає та підтримує тих виконавців, жанри та напрями, які здебільшого залишаються поза увагою вітчизняних масмедіа та преси. Саме фестиваль є свого роду альтернативою концертному сезону та резонансному засобу демонстрації культурної значущості певного просторового локусу, що зумовлює актуальність розвідки (Литовка 2013: 111).

Важливе місце в культурі українців посідає календарна обрядовість. Оригінальними та неповторними елементами обрядовій вирізняється в Україні етнорегіон Буковини. Під час історичних сусідських взаємовідносин українців, румунів та молдован сформувалось певне унікальне культурне середовище, яке впливало одне на одних, і у процесі взаємодії створилися особливості їхньої культури. Урбанізаційні процеси спричинили процес трансформації та синтезу в обрядовості, елементи календарних свят частково втрапились, адже тих, хто передає традиції нащадкам з кожним роком стає дедалі менше (Осипенко 2022: 65).

Аналіз досліджень. Дослідженням календарної обрядовості буковинців займалися чимало науковців, зокрема Г. Врабіє, Р. Вулканеску, Д. Кантемір, П. Кармен, Г. Кожоляно О. Курочкін, А. Лабріора, А. Матеевич, Г. Спатару, Т. Памфіле, Б. Хаждеу, Б. Яцимирський та інші.

Серед науковців, що у своїх працях розкривають специфіку фестивального руху, слід відмітити С. Виткалова, В. Гандзюк, К. Гнидку, К. Давидовського, В. Дутчак, Н. Зражевського, О. Литовку, С. Птащенко, З. Рось, О. Фабрику-Процьку, К. Чаплик, С. Чернецьку та ін.

Мета статті полягає у комплексному висвітленні специфіки збереження традицій буковинського карнавалу на матеріалі фестивалю «Маланка-фест».

Завдання: комплексно розкрити проведення фестивалю; окреслити специфіку святкування Маланка-фест; застосовуючи хронологічний метод дослідження простежити динаміку розвитку карнавального дійства; охарактеризувати основні особливості проведення свята та окреслити проблеми, що завадили проведенню щорічного фестивалю.

Виклад основного матеріалу. Маланкування – це одна з найдавніших автентичних традицій Буковини, яка має свої історичні, етнокультурні та географічні особливості. Святкують її у різних районах Чернівецької області, зокрема Герцаївському, Новоселицькому. Однак, наймасштабніше воно відбувається у с. Красноільськ та м. Вашківцях Бессарабського регіону. «Без Маланок Чернівеччину пізнати неможливо. У книзі-путівнику «Буковинські Маланки» дослідник І. Пустиннікова зазначає, що Маланка є одним з найголовніший скарбів регіону (Пустиннікова 2016: 5).

Найближчими сусідами переберії є маланки з півдня Буковини (Румунія) та болгарські кукери, які гуляли Балканами в понеділок після Масляної. Дивні істоти здалеку нагадують буковинських маланкарів. Подібні карнавали проходять в Греції, Македонії та Сербії. Парад-Апокрієс з міста Ретімно на Криті надзвичайно схожі на переберію з Коровії чи Чагра. Щороку в десятих числах січня по вулицях англійського міста Вітлсей ходять гурти солом'яних ведмедів, а у Великий четвер схожі тварини з соломи та очерету йдуть по швабським містам і селам Німеччини (Пустиннікова 2016: 5).

Міжобласний фольклорно-етнографічний фестиваль Маланок був започаткований в 2011 році, у Чернівцях громадською організацією «Палітра Буковини», основною ідеєю якого є підтримка та відродження традицій, обрядових дійств, народних свят, особливо Маланки, яка вирізняється від інших традицій на Буковині, маючи в собі різнобарвний етнічний склад населення.

Безперечно, фестиваль Маланок в Чернівцях – це унікальна подія, яка демонструє українську, буковинську, бессарабську, гуцульську, молдавську, румунську маланки, традиції якої збереглися на Буковині. У фестивалі беруть участь колективи з маланкою дещо осучасненою, так званою переберією. Особливу значущість участі у фестивалі несуть у собі виступаючі колективи області, що демонструють автентичну маланку, вік яких сягає більше ста років.

Під час підготовки до фестивального дійства мистецькі колективи регіону ретельно готуються до Фестивалу Маланок, щоб вразити усіх присутніх та отримати гідну оцінку членів журі. Досвідчені етнографи, мистецтвознавці, культурологи оцінюють виступи усіх учасників дійства та обирають найкращих з них. Серед критеріїв оцінювання – творча індивідуальність, виконавча майстерність колективів, музичний супровід, цілісність репертуарного дійства тощо.

Протягом періоду від 2011 по 2018 рр. загальна кількість учасників, що змагалися за призові місця зростає до 52 мистецьких колективів, фестиваль отримав статус міжнародного. Варто зазначити, що географія учасників щороку постійно розширюється. Своє театралізоване мистецтво в унікальних костюмах представляють колективи з Румунії, Білорусії, Івано-Франківської, Хмельницької, Чернігівської, Житомирської, Харківської областей та Молдови.

У процесі розвитку цього феєричного зимового дійства слід відмітити підтримку колективів організаторами фестивалю, а саме новоствореними номінаціями, наприклад: відродження забутих обрядів, збереження давніх традицій, оригінальне поєднання старовинних і сучасних маланкувань, майстерність виготовлення костюмів та найкраще виконання музично-пісенного матеріалу.

Зазначимо, що серед призерів фольклорно-етнографічного різдвяного фестивалю, є постійні колективи – це Красноільська Маланка; гурт «Вашківецька Маланка»; Маланка села Горбово Герцаївського району; Фольклорно-етнографічний колектив «Суховерхівська маланка» (с. Суховерхів, Кіцманського р-ну), гурт «Белелуйська Маланка» с.Белелуя Снятинського р-ну Івано-Франківської області; Кіцманський етнографічний самодіяльний театр «А калина не верба»; Гурт «Маланка» с. Сербичани Сокирянського р-ну; «Берда» с. Горішні Шерівці Заставнівського району. А починаючи з 2017-го року – обирати переможців почали глядачі та гості міста шляхом он-лайн голосування, тому вектор призових місць з традиційної Маланки на більш сучасну, в якій використовувалися сучасні персонажі та ефектні величезні фігури, зроблені власноруч у поєднанні із транспортними засобами, при чому на фестивалі могли виступати бути по декілька колективів з одного села одночасно – це такі колективи, як – Царі Єгипту с.Чагор (2017); «Троянський кінь» с. Горбова (2017); Боги Олімпу (Глибоцький р-н, с. Чагор 2018); Мультфільм «Козаки» (Кіцманський р-н, с. Брусниця 2018); Скубі ду і його команда (Герцаївський р-н, с. Горбова 2018); колектив з села Брусниця, що привезли великого білого ведмеда та ескімосів. (2020); «Персидський слон», (Глибоцький р-н, с. Чагор 2020); «Гігантська нутрія» (Герцаївський р-н, с. Горбова 2020).

Однак, у 2022 році організатори фестивалю, переглянувши умови конкурсу колективів Маланок, вирішили зробити дві версії оцінювання, згідно яких – за одною з них глядачі обирали переможців шляхом он-лайн голосування, а переможців традиційної маланки вибирає професійне журі, цим самим знову повернувши увагу до традиційних буковинських маланок, поставивши акцент на збереженні давніх традицій («Malanka Fest» 2022).

Складна ситуація в Україні, починаючи від 2014 року, вплинула на мистецьке життя окремих регіонів. «Маланка-фест» також відчув на собі певні труднощі. У 2015 році було багато дискусій щодо проведення святкових дійств різного виду під час неоголошеної війни з російським агресором. Організатори та представники влади зійшлися на думці, що фольклорний фестиваль Маланок був популярним протягом десятиріч під орудою різної влади. Більшістю однодумців було вирішено проводити благодійний «Маланку-фест» під назвою «Чернівецька Маланка – українській армії» по усій Чернівецькій області, не зважаючи на будь-які обставини, а виручені кошти передати на допомогу учасникам АТО.

2019 року через фінансові труднощі, пандемію та ряд складних обставин фестиваль, на жаль, не провадився.

У 2020 році фестиваль «Маланка-фест» відновили у м.Чернівцях та її області. Окрім учасників місцевих та обласних гуртів, завітали колективи з Болгарії, Словенії, Румунії та Молдови, а також Львівської, Тернопільської, Одеської, Черкаської та Чернігівської областей.

На жаль, 2021 року у зв'язку із пандемією проведення фестивалю, як і інші масові заходи по усій Україні було скасовано. Проте, взимку 2022 року у період зимових різдвяних святкувань популярний міжнародний фольклорний «Маланка-фест» відбувся якісно та феєрично, у черговий раз засвідчивши високий рівень організації, та якісну підготовку колективів фестивалю, який став яскравою та неповторною візиткою Буковинського краю.

У січні 2023 року фестиваль «Маланка-фест» у регіоні не відбувся через повномасштабне вторгнення російських окупантів на територію України 24 лютого 2022 року. (Хоча обряд маланкування на Буковині проводили і у першу, і у другу світові війни). Слід констатувати, що підступність ворога, який не тільки здійснює збройну агресію уздовж всього кордону України, а й глибоко укорінився у кожному регіоні країни – несе потенційну загрозу державній безпеці й у глибокому тилу нашої країни. Також гостро стоїть питання моральності – проведення гулянь, у той час, коли на фронті гинуть військові та цивільні громадяни України – не може бути сприйняте суспільством, як позитивне явище.

Проте, на фоні трагічних подій, які переживає Україна – Міністерство культури та інформаційної політики України, наказом МКІП від 06.07.2022 № 228, розширило Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України на 21 новий елемент. До нього, зокрема, увійшла і новорічна традиція буковинського маланкування.

Розглядаючи комплексно буковинський карнавал на прикладі «Маланки-фест», варто додати декілька слів про непересічну подію, що відбулася у Чернівцях у 2017 році, а саме трансляція прем'єри документального

фільму під назвою «Маланка – культура народу». Оксана Лелюк, організатор щорічного фестивалю Маланки у Чернівцях в інтерв'ю розповіла про ідею створення документального фільму про людей, які творять Маланку. Вона зазначила, що «<...> ідея зйомок фільму з'явилася ще у 2012-му році, коли відбувся другий фестиваль. Хотілося показати багатогранність нашої культури. Ідея зріла. Вже у кінці 2016-го року можливість стала реальністю. Звісно, в одному фільмі ми не змогли зняти усі колективи, які презентують Маланку на Буковині. Вирішили відштовхуватися від таких критеріїв: – перший: хотіли показати різну Маланку; – другий: обирали ті колективи, які вже займали призові місця; – третій: учасники Маланки 2017-го року. Процес зйомок: люди, з якими ми знайомилися, спілкувалися, усі різні. Проте усіх поєднує одна справа: любов до культури. Щоразу дивувалися, які люди талановиті, працьовиті, відверті і щирі». На завершення Оксана Лелюк зазначила, що фільм матиме продовження, адже «Маланка – це наша культура, багатство, яким треба пишатися».

До речі, тематика свята Маланки стала в основі роботи I Міжнародної науково-практичної конференції, що відбулася 13 січня 2017 року у м. Вашківці під назвою «Маланка в Україні. (Вашківецька Маланка: історія і сучасність)». Організаторами конференції виступили – Чернівецька обласна рада (Україна), Сучавська повітова рада (Румунія), Вашківецька міська рада об'єднаної територіальної громади Вижицького району Чернівецької області, Міська рада м. Кимпулунг Молдовенеск Сучавського повіту, Вижицьке районо об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» та Буковинське етнографічне товариство.

У роботі науково-практичної конференції учасниками було висвітлено питання історіографії дослідження Маланки, святкування в Україні та інших державах, регіональні аспекти, історія виникнення та роль персонажів, етапи створення традиційних масок і костюмів тощо.

Модератором зустрічі було обрано доктора історичних наук, професора, голову Буковинського етнографічного товариства Г. Кожоляно, співголовою конференції виступив виконавчий директор фестивалю «Вашківецька Маланка», Почесний громадянин міста, відмінник освіти України, Заслужений працівник культури України О. Сірецький.

II науково-практичну конференцію «Маланка в Україні. Вашківецька периферія (Маланка: історія і сучасність)» було проведено у Вашківцях у 2020 році. З цікавими доповідями виступили професор М. Чучко, доцент І. Воротняк та кандидат історичних наук І. Сандуляк. У ході роботи було розглянуто ряд тем про українські та румунські зимові свята на Буковині, особливості аграрної складової української новорічно-різдвяної обрядовості Буковини та особливості традицій маланкування у Великокучурівській ОТГ.

Популярність Маланки відображена і у приватних колекціях та музеях. Зокрема, з 2016р. у м. Вашківцях Вижицького району функціонує музей Маланки, виставка якого налічує близько 30 костюмів традиційної вашківецької маланки, персонажів, що керують Маланкою, такі як «Козак», «Вулан», «Бук-шандаря», та головних героїв – Маланки та українки. У музеї зберігається близько 200 фотографій, починаючи з кінця XIX ст. і до початку XXI ст., Сто оригінальних традиційних масок, які виготовляють майстри лише у Вашківцях. Їх презентували умільці масок – Василь Столяр, Олег Волощук та Микола Марчук. Також у стінах музею представлена експозиція троїстих музик. Є унікальний триметровий костюм-маска, так звана Вашківецька багачка. За словами організаторів, всі експонати подарували мешканці Вашківців, які вже багато років підтримують традицію маланкування та завжди є активними учасниками Переберії.

Чудовим та пам'ятним є куток музею, у якому розміщені нагороди, отримані вашківецькими маланкарями за призові місця на фестивалі «Маланка-фест», що проходить у Чернівцях.

Висновок. Таким чином, підсумовуючи, варто констатувати, що на сьогодні свідками старовинного ритуалу, давніх традицій можна стати у період зимових свят під час не лише на вулицях сіл Чернівецької області, а й під час проведення міжнародного фестивалю «Маланка-фест», де в одному місці ви зможете побачити колективи маланкарів з усіх куточків регіону, сусідів та гостей краю, які також перейняли цю традицію або ж намагаються відродити свої звичаї святкування. Саме у цьому і полягає феномен переберії Буковини, яку не «заморозили» у жодних методичках та сценаріях. Буковинська Маланка – жива, мало не остання з давніх народних дійств. Отже, міжнародний етнографічний фестиваль Маланок продовжує розвиватися не тільки завдяки самовідданій праці та організації великої кількості учасників фестивалю, а й завдяки підтримці держави та усіх місцевих мешканців регіону Буковини і Бессарабії, які свято шанують, оберігають, розвивають та гідно презентують традиції Маланкування на теренах Чернівецької області в контексті духовно-мистецької культури Буковини...

Список використаних джерел:

1. Литовка О. Фестивальний рух України періоду її незалежності. *Вісник КНУКіМ. Сер. Соціальні комунікації*. 2013. Вип. 2. С. 111–115. URL: <http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2014/06/191.pdf>
2. “Malanka Fest” : Офіційний веб-сайт фольклорно-етнографічного фестивалю Маланок (Маланка-фест). URL: <http://malankafest.com.ua/>
3. Осипенко Я. Специфіка святкування буковинської Маланки: історія та сучасність. *Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка»* / редактори-упорядники: М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск № 56 Том 2. С. 65–70. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/56-2-11>
4. Пустиннікова І. «Буковинські Маланки» : Книга-путівник. Чернівці : Видавництво 21, 2016. 81 с.

5. Фабрика-Процька О., Осипенко Я. Фестиваль «Дністер фест» в контексті культурно-мистецької панорами Буковини. *Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка»* / редактори-упорядники : М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика». 2021. Випуск № 46 Том 2. С. 4–10. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/46-2-1>.

References:

1. Lytovka O. (2013) Festyvalnyi rukh Ukrainy periodu yii nezalezhnosti. [Festival movement in Ukraine in the years of independence]. *Visnyk KNUKiM. Ser. Sotsial'ni komunikatsiy. Issue 2*, pp. 111–115. URL: <http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2014/06/191.pdf> [in Ukrainian].
2. “Malanka Fest”. *Ofitsiynyy sayt fol'klorno-etnografichnoho Festyvalyu Malanok (Malanka-fest)*. URL : <http://malankafest.com.ua/> [in Ukrainian].
3. Osypenko Ya. (2022) Spetsyfika svyatkuvannya bukovyns'koyi Malanky: istoriya ta suchasnist'. [The specifics of the Bukovyna Malanka celebration: history and modernity.] *Naukovyy zbirnyk “Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk: mizhvuzivs'kyy zbirnyk naukovykh prats' molodykh vchenykh Drohobyt's'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka”* / [redaktery-uporyadnyky M. Pantyuk, A. Dushnyy, I. Zymomrya]. Drohobych : Vydavnychyy dim “Hel'vetyka”. Issue № 56 .Volume 2. pp. 65–70. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/56-2-11> [in Ukrainian].
4. Pustynnikova I. (2016) Bukovyns'ki Malanky. [Bukovinian malanka]. Chernivtsi, Knyha-putivnyk Vydavnytstvo21, 81 p. [in Ukrainian].
5. Fabryka-Prots'ka O., Osypenko Ya. (2021) Festyval' “Dniester fest” v konteksti kul'turno-mystets'koyi panoramy Bukovyny. [“Dniester fest” in the context of the cultural and artistic panorama of Bukovyna.] *Naukovyy zbirnyk “Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk: mizhvuzivs'kyy zbirnyk naukovykh prats' molodykh vchenykh Drohobyt's'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka”* / [redaktery-uporyadnyky M. Pantyuk, A. Dushnyy, I. Zymomrya]. Drohobych : Vydavnychyy dim “Hel'vetyka”. Issue № 46. Volume 2. pp. 4–10. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/46-2-1> [in Ukrainian].